

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ

ΤΙ ΑΚΥΡΩΝΕΙ

Στην ψυχολογία της καθημερινής ζωής, λέγεται ότι, σε περίπτωση που κάποιος απευθύνεται σ' έναν συνάνθρωπό του που για τον οποιονδήποτε λόγο ανησυχεί και υποφέρει, επαναλαμβάνοντας φράσεις όπως «νέμω», «πώς κάνεις έτσι», «δεν έγινε και τίποτα», το πιθανότερο είναι ότι δεν νοιάζεται πραγματικά για την κατάσταση του συνανθρώπου του αλλά για τη διατήρηση της δικής του ηρεμίας. Αυτή η περιγραφή στην κοινωνική της αναγωγή έχει νομίζω μεγάλη σχέση με το γνωστό ζήτημα της εποχής μας, εκείνο που αποκαλείται, ενδεχομένως αφοριστικά, ως το αίτημα της πολιτικής ορθότητας.

Γυναίκες, άνθρωποι άλλου χρώματος πέραν του λευκού, γκέι, λεσβίες, τρανς και άτομα διαφορετικού έμφυλου ή σεξουαλικού προσδιορισμού αποκτούν λόγο στον τρόπο που ρυθμίζεται η συλλογική ζωή, προσπαθώντας να επισημάνουν καθιερωμένες εκφράσεις, χειρονομίες, ήθη και συμπεριφορές, αλλά και δημόσια πρόσωπα και ιστορικές μορφές, που διαιωνίζουν τη γλώσσα της καταπίεσης, με στόχο να αλλάξει το κοινωνικό λεξιλόγιο, ακόμα και απαλείφοντας ολόκληρα κομμάτια του. Την ίδια στιγμή, οι «λευκοί δυτικοί στρέιτ άνδρες», που μέχρι χτες έστεκαν στην κορυφή των προνομίων και των δικαιωμάτων, βρίσκονται ξαφνικά μπροστά σε ολοένα αυξανόμενα εμπόδια: «Δεν επιτρέπεται πια να λες αυτό», «να κάνεις εκείνο», «να με κοιτάξεις έτσι», «να γελάς με αυτά ή με τα άλλα αστεία», «να αποθεώνεις εκείνους που ως τώρα ήταν οι ήρωές σου». Ένα κοινωνικό ναρκωπέδιο, που για τους συντηρητικούς στερείται νοήματος («τίποτα δεν μπορούμε να κάνουμε πια ανενόχλητοι, δίχως να δίνουμε λογαριασμό στις διάφορες μειονότητες») αποτελώντας συν τοις άλλοις και την απόδειξη για την ανεπίστροφη παρακμή της Δύσης, με κύριο δείγμα τη διαρκή ομφαλοσκόπηση γύρω από το «φύλο των αγγέλων».

Λόγος γίνεται για ταινίες, για βιβλία, που πια περνάνε από νέα λογοκρισία, για κυνήγι μαγισσών και σύγχρονους ιεροεξεταστές, που ετούτη τη φορά δεν φέρουν

Νίκος Α. Μάντης

Η δύσκολη ισορροπία

την γκρίζα κάπα του ισοούτη αλλά την παρδαλή στολή του Pride Parade, στα χρώματα του ουράνιου τόξου. Είναι όμως έτσι; Έχουν βαλθεί να μας τρελάνουν οι νέες γενιές, εμάς τους Boomers, με τη λογική της «μυγιάγιχτης χιονονιφάδας» που κουβαλάνε απέναντι στα πάντα;

Ερωτήματα: Μπορούν οι στρέιτ να γράφουν για τους γκέι, ή να τους υποδύονται στο θέαμα, μπορούν άνθρωποι της μέχρι χτες κυρίαρχης λευκής φυλής να καταπιάνονται καλλιτεχνικά με τα βάσανα των καταπιεσμένων, υφαρπάζοντας τη γλώσσα, την κουλτούρα και τις αφηγήσεις τους; Και τι συμβαίνει με τα έργα που φέρουν ακόμα στη γλώσσα τους τα ίχνη της αλλοτινής καταπίεσης; Τα διασκευάζουμε; Τα καταργούμε; Τα εξαφανίζουμε από τον δημόσιο λόγο;

Σκέφτομαι το κλασικό αμερικανικό

μυθιστόρημα του Μαρκ Τουέιν, τον *Χάκλμπερι Φιν*, στις σελίδες του οποίου είναι καταγεγραμμένη 219 φορές η λέξη από το γράμμα «n» που συμπυκνώνει σε δύο συλλαβές όλον τον σωματικό και ψυχικό πόνο των Αφροαμερικανών επί τέσσερις αιώνες. Πώς μπορούμε να λέμε ότι δεν «τρέχει τίποτα» με τη σχολική διδασκαλία του βιβλίου αυτού, όταν τα μαύρα παιδιά καλούνται να αποστασιοποιηθούν εντός της τάξης από την ίδια τους την κληρονομημένη εμπειρία, εγγεγραμμένη σχεδόν στα γονίδια τους, σαν να είναι μια απλή πράξη ψυχικής αριθμητικής;

Από την άλλη, κάποιος ζητούν την αποκαθάλωση της μουσικής του Μπαχ, επειδή εκείνος, ως κραταιός πατριάρχης, έκανε με τις δύο διαδοχικές συζύγους του είκοσι παιδιά. Ωστόσο, πόσο μπορεί το άκουσμα της μουσικής του να σχετιστεί με μια

τέτοια πληροφορία; Γίνεται η πατριαρχία να μεταφερθεί μέσα από νότες, ακόμα κι αν είναι οι θεϊκότερες που γράφτηκαν ποτέ;

Σε κάθε περίπτωση, οι υπερβολές συχνά καταλήγουν να προδίδουν τον σκοπό των κοινωνικών κινήσεων. Και το να βρεθεί μια κοινή γλώσσα που δεν θα αφήνει κανέναν απροστάτευτο, αδύναμο να εκπροσωπηθεί, εκεί που ως τώρα η μοναδική έγκυρη φωνή εκπορευόταν από τους ισχυρούς, είναι ένα δίκαιο αίτημα. Που ωστόσο θα πρέπει να σταθμίζεται κάθε φορά, ζυγίζοντας το επίδοκο αγαθό, εκείνο που κερδίζεται κι αυτό που χάνεται. Μέχρι να επέλθει η δύσκολη ισορροπία που θα οδηγήσει τα πράγματα σε μια πιο αδιαμεσολάβητη επικοινωνία, δίχως την ανάγκη να ρυθμίζεται ξανά και ξανά.

Πού βρίσκεται όμως το επιθυμητό όριο; Νομίζω ότι ένα κριτήριο είναι το πιο σωστό: όταν κάποιος δηλώνει πόνο ή τραύμα, από κάτι που συμβαίνει για χρόνια και που τώρα θα πρέπει να αλλάξει, δεν γίνεται εμείς να απαντάμε απλά «χαλάρωσε». Όταν ο πόνος είναι αληθινός, και όχι ένα πολιτικό στρατήγημα, οφείλουμε να τον σεβόμαστε και να σκύβουμε πάνω του. Αλλιώς παγιδευόμαστε στην αυταρέσκεια του περικλειστού κόσμου μας, με κίνδυνο να είμαστε ολοένα και πιο μόνι μέσα σ' αυτόν.

Ο κ. Νίκος Α. Μάντης είναι συγγραφέας.

Μαρίνα Ρήγου

Ισχυρό εργαλείο κοινωνικής πίεσης

Όταν η Κριστίν Λαγκάρντ, τον Μάιο του 2012, εν μέσω οικονομικής κρίσης, δήλωνε στον «Guardian» ότι είχε περισσότερη συμπάθεια για τα παιδάκια στον Νίγηρα παρά για όλους αυτούς στην Ελλάδα που προσπαθούν να αποφύγουν τους φόρους, δεν είχε φανταστεί τι θα επακολουθούσε. Εξαγριωμένοι Έλληνες εξαπολύουν φρενήρη επίθεση στον λογαριασμό της στο Facebook και η επικεφαλής του ΔΝΤ υπό την πίεση του καταϊγισμού των προσβλητικών και υβριστικών, στην πλειονότητά τους, μηνυμάτων αναγκάζεται να αναρτήσει δήλωση «μεγάλης συμπόνιας» για τον ελληνικό λαό.

Ο όρος «cancel culture» δεν είχε εισαχθεί στη δημόσια συζήτηση, αφού εμφανίζεται στα τέλη της δεκαετίας του 2010. Όμως το περιστατικό με την Κριστίν Λαγκάρντ είχε πολλά κοινά χαρακτηριστικά με την κουλτούρα της ακύρωσης, καθώς αυτή αναφέρεται στη δημόσια αποδοκιμασία και την απόσυρση υποστήριξης προς άτομα, συνήθως διασημότητες ή δημόσια πρόσωπα, που έχουν πει ή κάνει κάτι το οποίο θεωρείται προσβλητικό ή ανήθικο. Τελικός σκοπός είναι η απομάκρυνση, η ακύρωση της παρουσίας του υποκειμένου από τον κοινωνικό, επαγγελματικό ή ψηφιακό χώρο και η απομόνωσή του. Στο στόχαστρο μπορεί να τεθούν και οργανι-

μοί, ομάδες, εταιρείες ή/και τόποι, αρκεί κάποιος, με επιρροή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δηλαδή με αρκετούς ακολούθους ώστε να πυροδοτηθεί η εκθετική διάδοση του μηνύματος, να ξεκινήσει την εκστρατεία.

Το κίνημα #MeToo οδήγησε στην «ακύρωση» του διάσημου ηθοποιού Κέβιν Σπέισι, ο οποίος απομακρύνθηκε από

επαγγελματικά καθήκοντα και χορηγούς. Κυρίως όμως έχασε την εκτίμηση του κοινού που έδωσε μάχη για την εξαφάνισή του. Ομοφοβικά, ρατσιστικά, σεξιστικά, όχι «πολιτικά ορθά» σχόλια, γίνονται το έναυσμα για την ακύρωση.

Ο Κάνιε Γουέστ, ο Ντέιβ Σαπέλ, ο R. Kelly, η Τζ. Κ. Ρόουλινγκ, αλλά και η Balenciaga, η Coca-Cola και η Ρωσία είναι

Η CANCEL CULTURE

Αννα Γρίβα

Κουλτούρα της ακύρωσης ή ακύρωση της κουλτούρας;

Η λογοτεχνία αποτελεί τη διατυπωμένη ανάγκη του ανθρώπου να εκφράσει προβληματισμούς και συγκινήσεις που προκαλούν τα ποικίλα ερεθίσματα στον ψυχισμό και τη νόσή του. Ένα κριτήριο για να μπορέσουμε να ονομάσουμε ένα λογοτεχνικό έργο σημαντικό είναι η έκταση της επίδρασής του διαχρονικά αλλά και ο βαθμός στον οποίο συμπυκνώνει τα βαθύτερα ερωτήματα του ανθρώπου, καταδεικνύει τις ανθρώπινες αντιφάσεις και δυνατότητες, εγείρει τον αναστοχασμό. Τα λογοτεχνικά έργα προφανώς απηχούν τις αντιλήψεις των συγγραφέων τους, αλλά στην περίπτωση των έργων με διαχρονική αξία το κείμενο έχει αποκτήσει δική του «ζωή», έχει υπερβεί τις αντιλήψεις του γράφοντος και κατέχει μια δυναμική που κινητοποιεί αναγνώστες διαφορετικών εποχών και τόπων. Ως ιστορικοί της λογοτεχνίας γνωρίζουμε πως τα έργα που χαρακτηρίζονται από υπερβολικό διδακτισμό, ρητορεία, πρόθεση προπαγάνδης των «ορθών» ιδεών, και εν γένει από μια εργαλειοποίηση της λογοτεχνίας, δεν έσπασαν το φράγμα του χρόνου. Με λίγα λόγια: το να έχει κανείς τις «ορθές», κατά τη γνώμη του, ιδέες δεν είναι ούτε αναγκαία ούτε ικανή συνθήκη για να φτιαχτεί σημαντική λογοτεχνία.

Ο ιστορικός της λογοτεχνίας γνωρίζει τον κίνδυνο που ενέχει κάθε είδους index απαγορευμένων βιβλίων όπως και κάθε *damatio memoriae*: από τους ιεροεξεταστές μέχρι τους σύγχρονους ολοκληρωτισμούς έγινε προσπάθεια να περιχαρακωθεί η λογοτεχνία. Στην τρέχουσα εκδοχή της όμως, η λογοκρισία έχει φορέσει ένα παράξενο προσωπείο που συνάδει με: α) μια αντιστοική θεώρηση των έργων (*presentism*): τα έργα δηλαδή άλλων εποχών κρίνονται με σύγχρονα κριτήρια και αν βρεθούν σε

αυτά ίχνη μη αποδεκτών, κατά τους κριτές τους, θέσεων επιχειρείται εξαίρεση ή «δι-όρθωση» τους· β) μια αυθαίρετη ταύτιση των απόψεων των μυθοπλαστικών χαρακτήρων, που οφείλουν να υπηρετήσουν την αληθοφάνεια του περιεχομένου, με τις απόψεις του συγγραφέα.

Προσωπικά είμαι απολύτως ενάντια σε κάθε είδους εξαλείψεις και παρεμβάσεις επί των κειμένων εξαιτίας των παραπάνω λογικών αυθαιρεσιών αλλά και για έναν ακόμη λόγο: αν αρχίσουν, δημιουργούν ένα προηγούμενο, το οποίο μπορεί να εκμεταλλευτεί όποιος έχει τη δύναμη να ασκήσει λογοκρισία. Μόνη δικλίδα ασφαλείας για τη δημοκρατία είναι η ελεύθερη έκφραση των ιδεών, ακόμη και εκείνων με τις οποίες διαφωνούμε ή τις οποίες θεωρούμε επικίνδυνες. Ο τρόπος να πολεμήσει κανείς τις ιδέες με τις οποίες διαφωνεί είναι μέσα από την παιδεία που καλλιεργεί την κριτική σκέψη. Με την κριτική σκέψη μπορούμε να διακρίνουμε το επωφελές από το καταστροφικό, θέτοντας στο κέντρο της κοινωνίας την αποδοχή και την κατανόηση.

Ο τρόπος να πολεμήσει κανείς τις ιδέες με τις οποίες διαφωνεί είναι μέσα από την παιδεία που καλλιεργεί την κριτική σκέψη

μεταξύ αυτών που έχουν στοχοποιηθεί.

Στην Ελλάδα, αν και η κουλτούρα της ακύρωσης καθυστέρησε να εμφανιστεί, όπως άλλωστε και το κίνημα #MeToo, είχε τους στόχους της: ο Δημήτρης Λιγνάδης, η Σοφία Μουτιδίου, ο Αλέξανδρος Κοψιάλης, η SuperKiki αλλά και το e-food και η Αράχοβα έχουν δεχτεί την πίεση του κοινού.

Η επιθετική τακτική της cancel culture εντείνεται στον χώρο των influencers. Η πλειονότητα των νέου τύπου ινδαλμάτων επιδιώκει την, με κάθε τρόπο, απόκτηση επισκεψιμότητας και δημοσιότητας, καθώς ο αριθμός των ακολούθων και η φήμη συνδέονται άμεσα με τις οικονομικές τους απολαβές. Συχνά λοιπόν προκαλούν ώστε να πετύχουν τον σκοπό τους. Επιπλέον, άγνοια, ευκολία έκφρασης γνώμης αλλά και μισαλλόδοξες απόψεις επιφέρουν την ακύρωση.

Από την άλλη πλευρά συντάσσεται ένα κοινό ακολούθων με προσδοκίες από τους influencers για ηθική και κοινωνική ευαισθησία που συχνά όμως εκπίπτει σε ηθικολογία. Ένα κοινό έτοιμο ανά πάσα στιγμή να εκφράσει το κοινό περί δικαίου αίσθημα, να υιοθετήσει αντιθετικές θέσεις βάσει μιας άκριτης κριτικής, να εμπλακεί σε ασημένια ζητήματα, αδιάφορο για την αξιοπιστία της όποιου καταγγελίας, κρυμμένο πίσω από την ανωνυμία και την απόσταση του ηλεκτρολογίου, με συμπε-

ριφορά συχνά όχλου, έτοιμο για ψηφιακό λιντσάρισμα στον «θαυμαστό καινούργιο κόσμο» των social media.

Προφανώς, υπάρχει και η άλλη όψη: ο ακτιβισμός εναντίον περιπτώσεων ουσιαστικής υπονόμευσης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και μάλιστα από άτομα υπό την προστασία συστημικής ασυλίας. Περιπτώσεις που θα παρέμεναν στο απυρόβλητο, εάν δεν είχε υπάρξει η εκστρατεία ακύρωσης. Όμως συχνά η ηθική διάσταση της πίεσης για λογοδοσία εκφραστών τοξικού λόγου και μισαλλόδοξης συμπεριφοράς σχετικοποιείται εξαιτίας του ότι και οι ακτιβιστές επιδεικνύουν αντίστοιχη τοξικότητα λόγου, εμπλεκόμενοι στο κακό που επιχειρούν να πολεμήσουν, ακυρώνοντας έτσι την κουλτούρα τους.

Παράλληλα, εγείρεται ένα ακόμη σοβαρό ζήτημα, της αυτοδικίας. Ποιοι είναι οι όροι απόδοσης δικαιοσύνης; Υπό ποια οπτική περί κοινωνικής δικαιοσύνης οι αυτόκλητοι τιμωροί προχωρούν στην προσπάθεια περιθωριοποίησης και αποκλεισμού από την κοινωνική ζωή όσων επιλέγουν να στοχοποιηθούν; Αλλά και υπό ποιο πρίσμα η κουλτούρα της ακύρωσης αποκτά θετικό ή αρνητικό πρόσημο;

Στο τελευταίο αυτό ζήτημα εμφανίζονται η ιδεολογία. Ηδη από την εμφάνισή της, η κουλτούρα της ακύρωσης συνοδεύτηκε από ιδεολογική αντιπαράθεση

Μια σημαντική διάσταση της cancel culture αναδύεται στην εκπαίδευση της λογοτεχνίας, όπου ενίοτε προτείνεται η διαμόρφωση νέων προγραμμάτων σπουδών με κριτήριο την ισόποση συμπεριληψη συγγραφέων που θα καλύπτουν κάθε φυλή/εθνότητα/μειονότητα. Δεν αποτελεί δηλαδή πλέον κριτήριο επιλογής η καλλιτεχνική αξία των έργων, αλλά τίθενται κριτήρια επιλογής εξωλογοτεχνικά, όπως η εθνική/κοινωνική/πολιτιστική προέλευσή τους. Αυτή η τακτική καταδεικνύει μια θεώρηση σύμφωνα με την οποία η διαχρονικότητα ενός έργου, π.χ. της κλασικής αρχαιότητας, στην πραγματικότητα δεν προκύπτει από την πανανθρώπινη αξία του, αλλά από σχέσεις εξουσίας που επέβαλε ο πολιτισμός του «λευκού αρσενικού». Μια τέτοια θεώρηση όμως είναι μονομερής: ιστορικά γνωρίζουμε πως καμία σχέση εξουσίας δεν επιδρά καθοριστικά στην τελική επιβίωση ενός έργου σε μεγάλες χρονικές κλίμακες (αιώνων, χιλιετιών).

Άλλη αξιοσημείωτη πτυχή της cancel culture είναι η «καταδίκη» όσων κειμένων αναστοχάζονται περί της δύναμης των ενστικτών και των παθών που προκύπτουν από τις φυσικές καταστάσεις. Αυτά τα κείμενα, που ανατέμνουν τη φύση των πραγμάτων, κρίνονται επικίνδυνα, αφού και μόνο η υπόνοια ύπαρξης φύσης θεωρείται ύποπτη για ρατσιστικές αντιλήψεις. Κατανοούμε όμως πως με αυτόν τον τρόπο θα έπρεπε να απορριφθεί το σύνολο της κλασικής λογοτεχνίας, η οποία θέτει στον πυρήνα της την κατανόηση της φύσης και της θέσης του ανθρώπου στον κόσμο.

Ας έρθουμε τέλος στη μεγαλύτερη αντίφαση του κινήματος: εφόσον οι θιασώτες του μιλούν στο όνομα των δικαιωμάτων, γιατί η ευαισθησία τους είναι επιλεκτική; Η ακύρωση αφορά πάντοτε συνιστώσες του δυτικού πολιτισμού, παρότι αν λειτουργούσαν αμερόληπτα θα έπρεπε να ακυρώσουν ολόκληρα κείμενα άλλων πολιτισμών που βρήκαν στοιχεία θρησκευτικής βίας και μηδενικής ανοχής έναντι των γυναικών και της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Εν τέλει, η cancel culture αποτελεί μια όψη της ευρύτερης κρίσης της δυτικής ταυτότητας, εκείνης πάνω στην οποία όμως θεμελιώνεται το δικαίωμα όλων μας να κρίνουμε και να αμφισβητούμε.

Η κυρία **Αννα Γρίβα** είναι συγγραφέας και ιστορικός της λογοτεχνίας.

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ

Τι να διαβάσετε

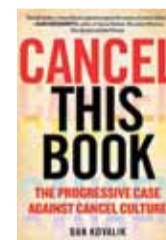
«Έγραφα αυτό το κείμενο σε μια προσπάθεια να κατανοήσω την ουσιαστική προβληματική πίσω από τις κραυγές, τις a priori κρίσεις και τις λήψεις του «ζητούμενου» σημειώνει η γαλλίδα ιστορικός Λορ Μιρά για το **Ποιος ακυρώνει τι; Σκέψεις για την Cancel Culture** (εκδ. Πόλις, 2022).

Ο αμερικανός δημοσιογράφος Έρνεστ Ουενς υπερασπίζεται στο **The Case for Cancel Culture** (εκδ. St. Martin's Press, 2023) την πρακτική της ακύρωσης ως προοδευτική έννοια, στοιχείο ακτιβισμού και αλλαγής, «δημοκρατικής έκφρασης και λογοδοσίας», αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα την εργαλειώδη της χρήση από τη Δεξιά και την Αριστερά.

Το βιβλίο της Ιβ Ινγκ **Cancel Culture. A Critical Analysis** (εκδ. Palgrave Macmillan, 2022) διερευνά το φαινόμενο από την οπτική των κοινωνικών και των πολιτισμικών σπουδών αναζητώντας τις απαρχές του και την εξέλιξη του στην κουλτούρα της δημοσιότητας, την καταναλωτική κουλτούρα και την πολιτική.

Ο αμερικανός ακτιβιστής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εργατολόγος Νταν Κόβαλικ καταθέτει την προοδευτική κριτική έναντι της κουλτούρας της ακύρωσης στο βιβλίο **Cancel this Book. The Progressive Case Against Cancel Culture** (εκδ. Hot Books, 2021).

Αντί του εξοβελισμού των κειμένων η λογοτεχνία πρέπει να διδάσκει στη βασική και τη μέση εκπαίδευση με αναφορά και διάλογο γύρω από τις αμφιλεγόμενες πλευρές τους και τις διενέξεις που αυτές προκαλούν, υποστηρίζει η Ντέμπορα Απλμαν στο **Literature and the New Culture Wars** (εκδ. WW Norton and Co, 2022).

Η κυρία **Μαρίνα Ρήγου** είναι επίκουρη καθηγήτρια ΕΚΠΑ και δημοσιογράφος.